

נאמר דמכיון שראה עכבר קרוב לבית (עי' רש"י ד"ה ספק על "החצר", ועי' בחי' הר"ן כאן), דמכיון שהבדיקה על הספק, חייב לבדוק, דכבר קיים עיקר חיובו, וסד"ר לקולא (ואף שרש"י ס"ל כהרמב"ם בנוגע לט' ציבורין, דלא אמרינן סד"ר לקולא מ"מ אין טעמו כטעם הרמב"ם ואכמ"ל). אבל הרמב"ם דס"ל דספק-על חייב לבדוק, הוא לשיטתו דס"ל דמה שהבדיקה היא על הספק, הוא חומרא נוספת לעיקר התקנה דבדיקה, ולכן כשראה עכבר קרוב לבית וספק-על, אף שבדק כדינו, שוב מספקא לן אי נכנס בו חמץ ומחמירין בו מספק.

אלא שעדיין צ"ב להרמב"ם, מאי שנא מב' בתים בדוקין דפטור מלבדוק. ויעויין במ"מ וצפע"נ שם. ועפמשנ"ל אפ"ל דהרמב"ם לשיטתו בזה. ועוד יש להעיר על עיקר הדברים דלעיל, דלהרמב"ם מה שבדיקה היא על הספק, הוא חומרא נוספת לעיקר התקנה, דלא משמע כן מל' המ"מ "בדיקת חמץ תחלתה על הספק". אבל ע"פ המבואר בצפע"נ י"ל דאינו ראי', וכבר נתארכו הדברים.

בדין ספק חמץ בפסח

הת' דובער לייט

שליח בישיבת תות"ל רוסטוב ע"נ דון

כתב אדה"ז בשולחנו סי' תלג סעי' כה: "לול של תרנגולים אין צריך בדיקה, שכל חמץ שהיה שם יש לתלות שהתרנגולים אכלוהו, וכן בית שהתרנגולים מצויין בו א"צ בדיקה בקרקעיתו. בד"א, כשסמוך לפסח, דהיינו כל ל' יום לפני הפסח נזהר שלא לאכול חמץ בתוך זה הבית. אבל אם לא נזהר... צריך בדיקה... דכיון שאכלו שם חמץ, א"א שלא נפל שם חמץ על הקרקע, והרי יש כאן ודאי חמץ, וספק אכלוהו התרנגולים... ואין ספק מוציא מידי ודאי. אבל כל חמץ שנפל לתוכו זמן רב קודם הפסח... יש בו ב' ספיקות להקל: (א) שמא אכלוהו... (ב) ואת"ל שלא אכלוהו התרנגולים, שמא נתעפש באורך הזמן, או נמאס עד שנפסל מאכילת כלב, וא"צ לבערו..."

ומהלכה זו יוצא, דבמקרה שיש ספק ספיקא (שמא אכלוהו, ושמא נתעפש) אזלינן לקולא, וא"צ לבדוק. ומסביר אדה"ז בהמשך הסעי', שאף על פי שכל התקנה של בדיקת חמץ היא רק על הספיקות, דבכל מקום שצריך לבדוק ישנם כמה וכמה ספיקות להקל (א. שמא לא הכניס לשם חמץ. ב. ואפילו הכניס שמא הוציאו. ג. ואכלו לא הוציא,

שמה נתעפש). וכדברי המ"מ (פ"ב הל' חמץ ומצה ה"י) שבדיקת חמץ אינה אלא על הספיקות, אעפ"כ, כאשר יש ספק ספיקא, וחלק מהספק הוא שמה אכלוהו התרנגולים, הוי ספק זה דבר הרגיל מאוד שיקרה, וקרוב לודאי הוא, ולכן פוטרו מבדיקת חמץ.

ולכאורה, אם ספק שאכלוהו הוי ספק הרגיל וקרוב לודאי הוא, למה אינו עוזר לפוטרו מבדיקת חמץ לבדו בלי הספק דשמה נתעפש. ומסביר אדה"ז, דאף שהוא ספק הרגיל וקרוב לודאי הוא, מ"מ הרי הוא הולך נגד ודאי (שנמצא חמץ בבית זה), ואין ספק מוציא מידי ודאי. ולכן צריך את הספק שמה נתעפש, שהוא פועל ופוגם את הודאי, ובמילא שוב אין הודאי, ודאי. ואז יכול הספק הרגיל הקרוב לודאי לפסוק ששוב אין חמץ בבית זה.

והנה בגמ' פסחים (ט, א) מביאה הגמ' במקרה דמדורות עכו"ם (שבכלל טמאים, דחיישינן שקוברין נפליהם), דכאשר חולדה וחזיר יכולים להלך שם, א"צ בדיקה. ומסביר רש"י, דחטטוהו ואכלוהו. ושואל ע"ז התוס' (ד"ה "ואת"ל"): דלכאורה ברה"י כל כמה שיותר מרבה ספיקות וספיקי ספיקות, עדיין הוא טמא, ולמה כאן מועיל ספק שאכלוהו להעמידו בחזקת טהרה. ומתיר: דספק דאכילה שאני, דהוי ספק הרגיל וקרוב לודאי, ובמילא אף ששאר ספיקות טמא, מ"מ ספק הרגיל טהור.

והצ"צ בשו"ת אה"ע סי' מט מסביר, דהסיבה שאפילו ספיקות רבים ברה"י אינם פועלים כלום ונשאר בחזקת טמא, הוא מפני דרה"י הוא ענין שמבטל את הספק, שאע"פ שיש ספק, עדיין טמא הוא.

והחילוק בין ספק סתם לספק הרגיל - שכן יעזור לבטל את כוח הרה"י הפועל חזקת הטומאה הוא: דבספק סתם, כל ספק מגיע כדבר נפרד בפני עצמו, ומנסה להחליש את כוח פסקו של רה"י. וכנגדו עומד רה"י שכוחו גדול ומבטל הספק, ואומר שעדיין טמא הוא. וכאשר מגיע עוד ספק, אז שוב מבטלו רה"י, כנ"ל. משא"כ ספק הרגיל (וכן רוב) נחשב כיחידה אחת גדולה, ויש בה הכוח לבטל את פסקו של רה"י.

וההסברה בזה לכאורה יש לומר, במקרה שיש ספק טומאה ברה"י, ולא ברור האם ישנה טומאה או לא, אז רה"י פוסק שיש כאן טומאה. וע"מ לבטל פסק זה, יש ב' דרכים לנסות ולבטלו: א. לבוא ולהטיל פקפוק בקביעה שיש כאן טומאה, ולומר שלא דווקא יש כאן טומאה,

מפני שיכולים להיות כמה אפשרויות שבהם אין טומאה, וכיון שכל ספק בא כפקפוק בפני עצמו, הרי אין בהם הכח כנגד רה"י החזק מהם, ואינו יכול להחליש או לפגום בקביעה שקבעה רה"י, ובמילא נשאר טמא. ב. שספק הרגיל (כמו רוב) בא ואומר שקרה כך וכך למשל אכלוה ובמילא אין כאן טומאה, ושוב אין כאן ספק טומאה ברה"י, אלא ודאי שאין כאן טומאה, וזה כן דוחה את קביעתו של רה"י והוי טהור.

ועד"ז בבדיקת חמץ, שהבאנו לעיל משו"ע אדה"ז שבספק הרגיל (עם ספק אחר) א"צ לבדוק. ואף שבדיקת חמץ כל תקנתה היא על הספיקות, וא"כ, לכאורה אף אם יש רק ספק חמץ, עדיין חייב בבדיקה - זהו רק בספק סתם, אבל בספק הרגיל שמספר מה בדיוק קרה, ואומר שאין כאן חמץ, הרי במקרה זה לא יצטרך לבדוק.

אמנם יש חילוק גדול בין דין הספיקות והפקפוקים בנוגע לענין טומאה ברה"י, ובנוגע לענין בדיקת חמץ בערב פסח. דבספק ברה"י הרי אין הספק מחליש את קביעתו של רה"י כלל, ולכן עדיין נשאר טמא. משא"כ בבדיקת חמץ הרי ספק כן מחליש את הודאי חמץ, ואעפ"כ יצטרך לבדוק, מפני שכל בדיקת חמץ לא נתקנה אלא על הספיקות. ולכן: נגד ודאי טומאה ברה"י, לא יעזור ספק הרגיל, אפילו ביחד עם ספק אחר, מפני שהספק אינו מחליש את הודאי, ובמילא הוי ספק נגד ודאי, ואין ספק מוציא מידי ודאי. משא"כ בחמץ, כתב אדה"ז בפירוש ששתי ספיקות מועילות לפטור מבדיקה (כנ"ל), מכיון דגם נגד ודאי חמץ, ספק סתם יחליש את הודאי (ומ"מ עדיין יצטרך לבדוק, מפני שנתקנה על הספיקות), ורק ביחד עם ספק הרגיל, שאומר לי שאין זה חמץ, אז פטור מבדיקת חמץ.

ועדיין צ"ע, החילוק בין רוב, שבכל התורה כולה רוב פועל גם נגד ודאי (וכמ"ש הצ"צ בשו"ת הנ"ל), וספק הרגיל שענינו לכאורה כמו רוב - לספר מה קרה, פועל רק נגד ספק (טומאה או חמץ וכו'). ובפרט לפמ"ש התוס' הנ"ל, דהוי קרוב לוודאי, ובעי למימר שמוציא אפילו מידי ודאי, למה באמת אינו כן. ויל"ע בכ"ז היטב*.

(* ראה פמ"ג משבצות זהב סי' תלד סוף סק"ב, ובשושנת העמקים כלל יא - החילוק בין רוב לספק הרגיל. וראה שיעור מח וחמישים דש"ז. המערכת.)